

BIBLIOTEKA
Kaleidoskop

Naslov originala
Vladimir Nabokov

Pnin

©Alfred A. Knopf, New York, 2004

(prvo izdanje Doubleday, New York, 1957) ????????????????????

© za srpski jezik Odiseja, 2010

Vladimir Nabokov

PNIN

Preveo s engleskog
Zoran Paunović

ODISEJA
Beograd, 2010.

Postariji putnik koji je sedeo pored severnog prozora železničkog vagona koji je neumoljivo grabio napred, pored jednog praznog sedišta i naspram još dva isto tako prazna, bio je niko drugi do profesor Timofej Pnin. Savršeno ćelav, preplanuo, i sveže izbrijan, počinjao je prilično upečatljivo tom velikom tamnom kupolom, a nastavljao se naočarima od kornjačevine (koje su prikrivale infantilno odsustvo obrva), majmunskom gornjom usnom, debelim vratom i snažnim torzom, ali se završavao, nekako razočaravajuće, parom vretenastih nogu (trenutno prekrštenih i odevenih u flanel) i naizgled krhkim, gotovo ženstvenim stopalima.

Nosio je tamnocrvene, zarozane vunene čarape s bleduružičastim rombovima; konzervativne crne „oksford” cipele koštale su ga približno koliko sva ostala odeća zajedno (uključujući i prostački drečavu kravatu). Pre hiljadu devetsto četrdesete, tokom postojanog evropskog perioda njegovog života, uvek je nosio dugačak donji veš, s nogavicama uvučenim u vrhove urednih svilenih čarapa s utkanim šarama trezvenih boja, podvezicama pričvršćenim uz listove ispod pamučnih pantalona. U to vreme, otkriti makar i delić tog belog donjeg rublja previsokim podizanjem nogavice za Pnina je bilo jednako nepristojno koliko i pojavljivanje bez okovratnika i kravate pred damama; jer čak i kada bi zapuštena gospođa Ru, nastojnica neugledne stambene zgrade u pariskom Šesnaestom

arondismanu – u kojoj je Pnin, nakon bekstva iz lenjinizovane Rusije i okončanja studija u Pragu, proživio petnaest godina – slučajno naišla da pokupi stanarinu i pri tom ga zatekla bez *faux col*, uštogljeni Pnin bi čednom rukom pokrio gornje dugme. Sve se to potpuno promenilo u uzbudljivoj atmosferi Novog sveta. Sada, u pedeset drugoj godini, obožavao je sunčanje, nosio je sportske košulje i pantalone, a kad bi prekrštao noge, brižljivo bi, namerno, odvažno, otkrivao veliki deo golog članka. Tako je mogao izgledati pred nekim saputnikom; međutim, izuzmemo li vojnika koji je spavao na jednom kraju i dve žene zaokupljene bebom na drugom, Pnin je imao čitav vagon samo za sebe.

Vreme je da otkrijemo jednu tajnu. Profesor Pnin sedeo je u pogrešnom vozu. On to nije znao, kao ni kondukter koji je lagano prolazio kroz voz, krećući se ka Pninovom vagonu. Zapravo, Pnin je u tom trenutku bio izuzetno zadovoljan sobom. Kad ga je pozvala da u petak uveče održi predavanje u Kremoni – nekih dve hiljade vrsta zapadno od Vejndela, Pninovog akademskog utočišta još od 1945. godine – potpredsednica Kluba žena Kremone, izvesna gospođica Džudit Klajd, obavestila je našeg prijatelja da će mu najviše odgovarati voz koji iz Vejndela kreće u 13.52 i stiže u Kremonu u 16.17; ali je Pnin koji je, kao i toliki drugi Rusi, neobično voleo sve u vezi s redovima vožnje, mapama i katalozima, i koji ih je sakupljao i uzimao gde god su ih nudili, s krepkim zadovoljstvom čoveka koji dobija nešto ni za šta – i naročito se ponosio time što je sam odgonetao rasporede – pre polaska otkrio, posle kraćeg izučavanja, neupadljivu oznaku pored jednog još podesnijeg voza (Pol. iz Vejndela 14.19, Dol. u Kremonu 16.32); oznaka je ukazivala na to da petkom, i samo petkom, taj voz staje u Kremoni, na putu ka jednom udaljenijem i znatno većem gradu, takođe obdarenom nežnim italijanskim imenom. Pninova nevolja bila je u tome što je njegov red vožnje bio star pet godina, pa otud i delimično nevažeci.

Predavao je ruski na koledžu Vejndel, donekle provincijskoj instituciji, prepoznatljivoj po veštačkom jezeru usred nametljivo pejzažnog kampusa, po galerijama obraslim bršljanom, kojima su zgrade bile povezane, po muralima na kojima su se mogli prepoznati članovi nastavnog osoblja zaokupljeni činom prenošenja baklje znanja od Aristotela, Šekspira i Pastera ka gomili čudovišno građenih seoskih momaka i devojaka, kao i po velikom, aktivnom, energično naprednom Odseku za nemački, kojeg je njegov šef, doktor Hagen, samozadovoljno nazivao (vrlo jasno izgovarajući svaki slog) „univerzitetom unutar univerziteta”.

U jesenjem semestru te godine (1950), broj upisanih na kurseve ruskog jezika svodio se na jednu studentkinju, punačku i revnosnu Beti Blis, u prelaznoj grupi, jedno ime (Ivan Dab, koji se nikada nije materijalizovao) u naprednoj, i troje njih u impresivnoj početnoj: Džozefinu Malkin, čiji su baba i deda bili rođeni u Minsku; Čarlsa Makbeta, čija je zastrašujuća memorija već raspolagala s deset jezika i bila spremna da u sebe pohrani još deset; i beživotnu Ajlin Lejn, koju je neko ubedio da će čim uspe da ovlada ruskim alfabetom, praktično moći da čita „Anu Karamazov” u originalu. Kao nastavnik, Pnin ni izbliza nije mogao da parira onim veličanstvenim ruskim damama, rasejanim širom akademske Amerike, koje su bez ikakve formalne obuke nekako uspevale, posredstvom intuicije, rečitosti i nekakvog majčinskog poleta, da čudesno znanje svog teškog i prelepog jezika uliju u grupu nevinočkih studenata, u atmosferi pesama o majčici Volgi, crvenog kavijara i čaja; pri tom Pnin, kao nastavnik, nikada nije pokušao da se približi uzvišenim odajama savremene naučne lingvistike, tog asketskog bratstva fonema, tog hrama u kome se mladim ljudima željnim znanja ne predaje samo ruski, već i metod kojim će oni druge podučavati da podučavaju po tom metodu; čime rečeni metod, kao vodopad koji zapljuskuje jednu pa

drugu stenu, prestaje da bude medijum racionalne plovidbe, pa možda u nekoj slavnoj budućnosti postaje koristan u razvijanju ezoteričnih dijalekata – bazičnog baskijskog i njemu podobnih – kojima se služe samo pojedine vrlo složene mašine. Pninov pristup poslu nesumnjivo je bio amaterski i nehajan, pošto je zavisio od gramatičkih vežbi koje je izdao šef Odseka za slavistiku s jednog koledža mnogo većeg od Vejnдела – ugledni prevarant čiji je ruski bio čista sprdnja, ali je zato spremno pozajmljivao svoje časno ime različitim proizvodima anonimnog težačkog rada. Pnin je, uprkos mnogim svojim nedostacima, posedovao nekakav neodoljivi, starinski šarm za koji je doktor Hagen, njegov nepokolebljivi zaštitnik, pred mrzovoljnim poverenicima tvrdio da predstavlja finu uvoznu robu koju vredi plaćati domaćom gotovinom. Premda se akademsko zvanje koje je Pnin uz izvesnu pompu negde oko 1925. godine stekao na Univerzitetu u Pragu do sredine veka već pretvorilo u doktorat iz dokolice, kao nastavnik ruskog on ni u kom slučaju nije predstavljao pogrešan izbor. Voleli su ga ne zbog neke suštinske sposobnosti već zbog onih njegovih nezaboravnih digresija, kada bi skinuo naočare da se zagleda u prošlost, brišući pri tom sočiva sadašnjosti. Nostalgичne ekskurzije na lošem engleskom. Autobiografski detalji. Kako je Pnin stigao u Sojedinjone Štate (Sjedinjene Države). „Ispitivanje na brodu pre pristajanja. Vrlo dobro! ‘Ništa za carinu?’ ‘Ništa.’ Vrlo dobro. A onda politička pitanja. Pita me: ‘Jeste li vi anarhista?’, a ja odgovaram” – tu pripovedač zastaje da bi se načas prepustio prijatnoj nemoj radosti – „Pre svega, da vidimo šta podrazumevamo pod *anarhizmom*? Anarhizam praktični, metafizički, teorijski, mistični, apstraktni, individualni, društveni? Dok sam bio mlad, kažem ja njemu, ‘za mene je sve to imalo značenje’. I tako smo imali vrlo zanimljivu raspravu, zbog koje sam potom proveo čitave dve nedelje na ostrvu Elis” – abdomen počinje da se njiše; zanjiše se; pripovedač se zgrči.

Bilo je, međutim, i boljih seansi kad je reč o humoru. Stidljivo tajnovitog izraza lica, dobrohotni Pnin, dok bi pripremao decu za velelepnu gozbu kojom je jednom i sam bio počašćen, s nekontrolisanim osmehom koji je otkrivao stravičan niz tamnožutih zuba, otvorio bi pohabanu rusku knjigu na mestu gde je ranije ostavio elegantni kožni obeleživač stranica; otvorio bi knjigu, i pri tom bi gotovo uvek izraz krajnje ojađenosti izmenio njegove upečatljive crte lica; otvorenih usta, grozničavo, listao bi stranice levo-desno, i prošlo bi po nekoliko minuta dok ne pronade onu pravu – ili bi zadovoljno zaključio da ju je ipak obeležio kako treba. Odabrani odlomak obično bi poticao iz kakve stare i naivne komedije o naravima pripadnika trgovačke klase, koju je pre skoro sto godina sklepaо Ostrovski, ili iz podjednako prastarog ali još zastarelijeg Ljeskovljevog kalambura utemeljenog na izvrtanju reči. Ovu bajatu robu Pnin je isporučivao s punim užitkom klasične Aleksandrinke (pozorište u Petersburgu), pre nego s odrešitom jednostavnošću moskovskih umetnika; no, da bi čovek mogao da ceni ono malo komike preostale u tim odlomcima, morao je da raspolaže ne samo solidnim znanjem govornog jezika već i nezanimljivom sposobnošću ostvarivanja literarnog uvida, a pošto se njegov mali razred nije mogao podičiti nijednom od ove dve veštine, izvođač je bio primoran da sam uživa u tananoj asocijativnosti svog teksta. Njihanje koje smo već primetili u vezi s nečim drugim, ovde se pretvaralo u istinski zemljotres. Usmeravajući svoju memoriju, s razigranim maskama duha i reflektorima uperenim ka svoje strastvene i prijemčive mladosti (provedene u blistavom univerzumu koji je delovao još življe zbog toga što je jednim udarcem istorije u trenu ukinut), Pnin se opijao sopstvenim vinima dok je ređao uzorak za uzorkom onoga za šta su njegovi učtivi slušaoci pretpostavljali da predstavlja ruski humor. Ta bi ga komika ubrzo savladala; biserne suze potekle bi niz njegove preplanule obraze. Odjednom bi u

prvi plan, brzinom čupavca iz kutije, dospeli ne samo njegovi zastrašujući zubi već i zaprepašujuće velika površina gornjih desni, pa bi mu ruka poletela ka ustima, dok su mu se krupna ramena tresla i uvijala. I premda je govor koji je prigušio rasplesanom rukom sada već postajao dvostruko nerazumljiv njegovim studentima, njegovo potpuno predavanje vlastitog razdraganosti uvek bi se pokazalo neodoljivim. Do trenutka kada bi ga učinila potpuno bespomoćnim, studenti su se već previjali od smeha, uz Čarlove tempirane eksplozije veselog laveža i predivne talase neporecivo ljupkog smeha od kojih se potpuno preobražavala Džozefina, koja nije bila lepa, dok se Ajlin, koja to jeste bila, rastapala u želeu nepriličnog kikota.

Sve to, međutim, ne može da izmeni činjenicu da se Pnin nalazio u pogrešnom vozu.

Kako bismo mogli da opišemo njegov tužni slučaj? Pnin je, to valja posebno naglasiti, bio sve pre nego tip nalik na onu dobronamernu nemačku frazu iz prethodnog veka, *der zestreute Professor*. Nasuprot tome, bio je možda i previše obazriv, isuviše istrajno oprezan u strahu da ne upadne u kakvu demonsku klopku, isuviše budan u nastojanju da ne dozvoli da ga nepredvidivo okruženje navede na neki nedopustivo veliki previd. Rasejan je bio svet, a Pnin je imao zadatak da ga dovodi u red. Njegov je život predstavljao neprestani rat s beslovesnim predmetima koji su se raspadali, ili ga napadali, ili odbijali da rade ono što je trebalo, ili se zlonamerno gubili čim bi dospeli u sferu njegovog postojanja. Bio je jedinstveno nespretn s rukama; no, pošto je umeo da u tren oka od zrna graška napravi sviralu s jednim tonom, da natera kamičak da deset puta odskoči po površini jezera, da šakama napravi senku zeca (s okom koje trepće) i izvede čitav niz sličnih pitomih trikova koje svaki Rus nosi u rukavu, verovao je za sebe da je obdaren značajnim manualnim i mehaničkim veštinama. Male naprave voleo je s nekom opčinjenom, sujevernom radošću. Električne sprave

su ga očaravale. Plastika ga je obarala s nogu. Patent zatvarač budio je u njemu istinsko divljenje. Međutim, savesno uključen sat, nakon oluje koja bi usred noći onesposobila lokalnu elektronu, pretvarao mu je jutro u kaos. Okvir naočara uvek bi mu se prelomio na sredini, i ostavio ga s dva identična dela koja bi on neodlučno pokušao da sjedini, s nadom da će mu, možda, u pomoć priteći kakvo organsko čudo obnove. A onaj za svakog pravog gospodina najvažniji patent zatvarač nenadano bi mu otkinut ostao u zbuđenoj šaci, u kakvom košmarnom trenutku žurbe i očajanja.

A on i dalje nije znao da se nalazi u pogrešnom vozu.

Posebno opasnu oblast u Pninovom životu predstavljao je engleski jezik. Izuzev ne preterano upotrebljivih slučajno sačuvanih sitnica poput „ostalo je ćutanje”, „nikad više”, „vikend”, „ko je ko”, kao i nekoliko svakidašnjih reči kao što su „jesti”, „ulica”, „naliv-pero”, „gangster”, „čarlston”, „marginalna korist”, u trenutku kad se iz Francuske zaputio u Sjedinjene Države, on uopšte nije znao engleski. Tvrdooglavo se posvetio zadatku učenja jezika Fenimora Kupera, Edgara Poa, Edisona i trideset jednog predsednika. Godine 1941, potkraj prve godine učenja, već je bio dovoljno uznapredovao da je mogao da koristi slatkorečive izraze poput „puste želje” i „oki-doki”. Do 1942. godine, već je umeo da svoje pripovedanje prekine izrazom „da skratim priču”. U vreme kad je Truman počinjao svoj drugi mandat, Pnin je praktično sa svakom temom mogao da izađe na kraj; ali je njegovo napredovanje, uprkos svim naporima, tu negde bilo i zaustavljeno, pa je 1950. godine njegov engleski i dalje bio prepun rupa. Te jeseni je svoje kurseve ruskog dopunio i predavanjem koje je jednom nedeljno držao na takozvanom simpozijumu („Evropa bez krila: Pregled savremene evropske kulture”), koji je vodio doktor Hagen. Sva predavanja našeg prijatelja, uključujući i raznorazna koja je držao izvan grada, lektorisao je jedan od mlađih članova Odseka za

nemački. Procedura je bila prilično složena. Profesor Pnin bi s mukom preveo svoj ruski iskaz, prepun idiomatskih izreka, na klimavi engleski. Onda bi mladi Miler to redigovao. Pa bi onda sekretarica doktora Hagen, izvesna gospođica Ajzenbor, sve to prekucala. Potom bi Pnin obrisao delove koje nije mogao da razume. Pa bi ostatak pročitao publici koju je okupio te sedmice. Bez pripremljenog teksta bio je potpuno bespomoćan, a nije umeo ni da koristi onaj prastari sistem kojim bi prikrivao svoju nesposobnost tako što bi pokretao oči gore-dole – da njima zagrabi pregršt reči, isporuči ih publici, i pri tom razvuče kraj rečenice dok traga za sledećom. Pninov zabrinuti pogled na taj bi se način svakako izgubio. Zbog toga je najviše voleo da čita svoja predavanja, pogleda prilepljenog za tekst, sporim, monotonim baritonom koji je zvučao kao da se penje jednim od onih beskrajnih stepeništa kakvima hodaju ljudi koji se boje liftova.

Kondukeru, sedokosoj očinskoj figuri s čeličnim naočarima spuštenim prilično nisko na jednostavnom, funkcionalnom nosu, i s komadom zaprljane lepljive trake na palcu, bila su ostala još samo tri vagona da stigne do poslednjeg, u kome se vozio Pnin.

Pnin se u međuvremenu prepustio zadovoljstvu naročite pninovske žudnje. Već se nalazio u pninovskom škripcu. Pored ostalih stvarčica neophodnih za pninovsko noćenje u nepoznatom gradu, kao što su kalupi za cipele, jabuke, rečnici i slično, u njegovoj putnoj torbi bilo je i srazmerno novo crno odelo koje je planirao da te večeri obuče za predavanje („Jesu li Rusi komunisti?“) pred damama iz Kremone. U njoj se nalazilo i predavanje za simpozijum („Don Kihot i Faust“) za sledeću nedelju, koje je nameravao da prouči narednog dana, prilikom povratka u Vejndel, kao i rad postdiplomke Beti Blis („Dostojevski i geštalt psihologija“), koji je trebalo da pročita umesto doktora Hagen, glavnog rukovodioca njenih duhovnih

aktivnosti. Neprilika se ogledala u sledećem: bude li čuvao Kremonski rukopis – svežanj stranica otkucanih pisaćom mašinom, brižljivo presavijen po sredini – kod sebe, bezbedno ušuškan u toplinu njegovog tela, postojali su izgledi, teoretski, da će zaboraviti da ga iz sakoa koji je imao na sebi prebaci u onaj koji je nameravao da obuče. S druge strane, ako bi *odmah* smestio predavanje u džep odelu smeštenog u torbi, mučila bi ga, znao je to, mogućnost da mu neko ukrade prtljag. S treće strane (takva mentalna stanja neprestano su otvarala nove prostore), u unutrašnjem džepu sakoa koji je trenutno imao na sebi nosio je dragoceni novčanik, a u njemu dve novčanice od deset dolara, novinski isečak pisma koje je, uz moju pomoć, napisao *Njujork tajmsu* 1945. godine, povodom konferencije u Jalti, kao i potvrdu o novostečenom državljanstvu; stoga je fizički bilo moguće da novčanik, ako mu zatreba, izvuče tako da time sudbonosno izmesti i presavijeno predavanje. Tokom dvadeset minuta koje je do tog trenutka proveo u vozu, naš prijatelj je čak dva puta otvarao torbu da bi se poigrao različitim papirima. U času kad je konduker stigao do njegovog vagona, marljivi Pnin se s mukom probijao kroz Betino najnovije pregnuće, koje je počinjalo rečima: „Kad razmislimo o mentalnoj klimi u kojoj svi živimo, ne možemo a da ne primetimo...“

Utom je ušao konduker; vojnika nije budio; ženama je obećao da će ih obavestiti kad se budu približili njihovoj stanici; a nad Pninovom kartom je zavrteo glavom. Zaustavljanje u Kremoni ukinuto je pre dve godine.

„Važno predavanje!“ – uzviknuo je Pnin. „Šta sad? To katastrofa je!“

Temeljno, udobno, sedokosi konduker utonu u naspramno sedište pa stade ćutke da izučava neku pohabanu knjižicu, prepunu umetaka i magarećih ušiju. Kroz nekoliko minuta, naime u 15.08, Pnin će morati da siđe u Vitčerču; to će mu omogućiti

da u četiri uhvati autobus koji će ga, oko šest, istovariti u Kremonu.

„Ja mislio da sam zaradio dvanaest minuta, kad ono ja izgubio skoro cela dva sata”, kaza Pnin ozlojeđeno. A zatim se nakašlja pa, oglušivši se o utehu koju mu je ponudila ljubazna seda glava („Stići ćete.”), skinu naočare za čitanje, uze svoju kao kamen tešku torbu, pa je premesti u hodnik vagona, da tamo sačeka da nejasno zelenilo koje je klizilo kraj njega smeni stanica koju je imao na umu.

Vitčerč se materijalizovao prema redu vožnje. Vrela, tro-ma površina sazdana od cementa i sunca prostirala se ispod geometrijskih tela načinjenih od različitih oštro srezanih senki. Lokalno vreme bilo je neverovatno letnje za jedan oktobar. Sav na oprezu, Pnin je ušao u nekakvu čekaonicu, s potpuno nepotrebnom peći u sredini, i osvrnuo se oko sebe. U jednom izdvojenom udubljenju, nazirao se gornji deo tela oznojenog mladog čoveka koji je na širokom drvenom pultu ispunjavao nekakve formulare.

„Molim za informaciju”, rekao je Pnin. „Gde staje autobus u četiri za Kremonu?”

„Tačno preko puta”, odrešito je odgovorio službenik, ne podižući pogled.

„A gde bi se moglo da se ostavi bagaž?”

„Ta torba? Ja ću se za nju pobrinuti.”

I s onom američkom neformalnošću koja je oduvek zbu-njivala Pnina, mladić gurnu torbu u ugao svog gnezdašca.

„Ostavnica?” upita Pnin, prevevši na engleski svoj ruski iz-raz za „priznanicu” (*квитанција*).

„Šta vam je to?”

„Broj?” – pokuša Pnin.

„Ne treba vam broj”, reče momak i nastavi da piše.

Pnin izađe iz stanice, uveri se da je autobusko stajalište na svom mestu, pa uđe u neki kafe. Pojeo je sendvič sa šunkom,

naručio još jedan, pa pojeo i njega. Tačno u pet do četiri, pošto je platio hranu ali ne i izvanrednu čačalicu koju je pažljivo odabrao iz fine šoljice načinjene u obliku borove šišarke, postavljene pored kase, Pnin se vrati u stanicu da uzme torbu.

Sada je na dužnosti bio neki drugi čovek. Onog prvog su prethodno pozvali kući, da u najvećoj mogućoj žurbi odveze suprugu u porodilište. Trebalo je da se vrati za nekoliko minuta.

„Ali ja moram da dobijem moju tašnu!” – uzviknuo je Pnin. Zameniku je bilo žao, ali nije mogao da učini ništa.

„Eno je tamo!” – viknu Pnin, naginjući se s uperenim prstom.

To je bila greška. I dalje je pokazivao prstom u trenutku kad je shvatio da je zatražio pogrešnu torbu. Kažiprst mu je neodlučno zadržao. To je oklevanje bilo sudbonosno.

„Moj autobus za Kremonu!” – uzviknu Pnin.

„Imate sledeći u osam”, reče čovek.

Šta je sad mogao da učini naš prijatelj? Užasna situacija! Pogledao je prema ulici. Autobus je upravo stigao. Taj angažman značio mu je dodatnih pedeset dolara. Ruka mu polete ka desnom boku. *Tu je, slava Bogu* (hvala Bogu)! Onda, u redu! Neće obući svoje crno odelo – *vot i vsio* (to je sve). Pokupiće ga u povratku. Izgubio je on, spiskao, protraćio, i mnoge vrednije stvari u životu. Pa živahno, gotovo laka srca, Pnin uđe u autobus.

U novoj etapi putovanja, prošao je tek nekoliko gradskih blokova, kad mu kroz misli prolete strašna senka sumnje. Otakako se rastao od torbe, vrh njegovog kažiprsta smenjivao se s bližim krajem desnog lakta u proveravanju dragocenog prisustva u džepu sakoa. Naglim pokretom, on ga silovito istrže iz džepa. Bio je to Betin rad.

Oglašavajući se zvucima koje je smatrao međunarodnim uzvicima zabrinutosti i molbe, Pnin iskoči iz sedišta. Posrćući, stiže do izlaza. Vozač jednom rukom mrzovoljno izmuze

pregršt novčića iz svog malog aparata, vrati mu novac za kartu, pa zaustavi autobus. Kukavni Pnin obreo se usred nepoznatog grada.

Nije bio onako snažan kao što se moglo pomisliti na osnovu njegovog moćno zaobljenog grudnog koša, pa mu tako talas beznadežne iscrpljenosti koji je namah preplavio njegovo otežalo telo i praktično ga odvojio od stvarnosti, nije bio potpuno nepoznat. Našao se usred nekog vlažnog, zelenog, tamnocrvenkastog parka, nekako formalnog i grobljanskog, s naglaskom na turobnim rododendronima, sjajnim lovorima, razgranatim senovitim drvećem i kratko ošišanim travnjacima; i tek što je skrenuo u jednu aleju od kestenova i hrastova, koju mu je vozač autobusa osorno pokazao kao put koji vodi natrag ka stanici, kad ga potpuno obuze jeziv osećaj, onaj ujed nestvarnog. Da nije od nečeg što je pojeo? Od one turšije uz šunku? Da nije reč o nekoj tajanstvenoj bolesti koju niko od njegovih lekara još nije otkrio? Zapitao se moj prijatelj, a pitam se i ja.

Ne znam da li je iko do sada ukazao na to da je jedna od glavnih odlika života odvojenost. Ako oko nas ne postoji omotač od tkiva, umiremo. Čovek postoji samo ukoliko je odvojen od svog okruženja. Lobanja je zaštitna kaciga putnika kroz prostor. Ostani unutra ili si gotov. Smrt je ogoljavanje, smrt je sjedinjavanje. Možda je divno pomešati se s predelom, ali kad to učinite, tu vam je kraj nežnog ega. Osećaj koji je šćepao jadnog Pnina bio je nešto veoma nalik na to ogoljavanje, to sjedinjavanje. Osetio se porozno i ranjivo. Znojio se. Bio je prestrašen. Jedna kamena klupa među lovorom spasla ga je da se ne sruši na pločnik. Da li je taj grč bio srčani napad? Sumnjam. U ovom trenutku, ja sam njegov lekar, i ako dozvolite da ponovim – sumnjam. Moj pacijent bio je jedan od onih jedinstvenih i nesrećnih ljudi koji svoje srce („šuplji, mišićni organ”, prema odurnoj definiciji u *Vebsterovom novom*

akademsom rečniku, koji je takođe sadržala Pninova otuđena torba) doživljavaju s nelagodnošću i strahom, s nervoznom odbojnošću i bolesnom mržnjom, kao da je reč o kakvom snažnom ljigavom nedodirljivom čudovištu s kojim čovek, avaj, mora da živi u parazitskoj vezi. S vremena na vreme, kad bi ga lekari, zbunjeni njegovim skokovitim i teturavim pulsom, pregledali nešto temeljnije, kardiogram bi ocrtao velelepne planinske vence i ukazao na tuce smrtonosnih bolesti koje su sve odreda isključivale jedna drugu. Bojao se da dotakne sopstveni zglob. Nikad nije pokušao da spava na levom boku, čak ni u onim neveselim noćnim satima kad nesaničar čezne za trećim bokom, pošto je isprobao ona dva koje već ima.

I tako je sada, u parku u Vitčerču, Pnin osetio ono što je već osetio 10. avgusta 1942, i 15. februara (njegov rođendan) 1937, i 18. maja 1929, i 4. jula 1920. – da je odvrtni automat u koji je smešten razvio sopstvenu svest i da je ne samo ogavno živ već mu, povrh toga, stvara bol i paniku. Pritisnuo je svoju jednu ćelavu glavu uz kameni naslon klupe i setio se svih ranijih slučajeva slične nelagode i očajanja. Da nije ovog puta reč o upali pluća? Nekoliko dana ranije smrzao se do kostiju u jednoj od onih srdačnih američkih promaja kojima domaćin voli da posle druge ture pića počasti svoje goste u vetrovitoj noći. I odjednom je Pnin (da li on to umire?) osetio kako klizi natrag u detinjstvo. Taj osećaj posedovao je oštrinu retrospektivnih detalja koja se smatra privilegijom davljenika, naročito u nekadašnjoj ruskoj mornarici – fenomen gušenja koji je jedan stari psihoanalitičar, čije mi ime izmiče, objasnio kao podsvesno evociranje šoka doživljenog prilikom krštenja, koji izaziva eksploziju sećanja na događaje između prvog i poslednjeg potonuća. Sve se to odigravalo u jednom blesku, ali se ne može prepričati drugačije no dugačkim nizom reči.

Pnin je poticao iz ugledne, prilično imućne sanktpeterburške porodice. Njegov otac, dr Pavel Pnin, veoma cenjen očni lekar,

u prošlosti je imao čast da od konjunktivitisa leči Lava Tolstoja. Timofejeva majka, krhka, nervozna ženica osinjeg struka i kratko ošišane kose, bila je kći nekada poznatog revolucionara Umova (rimuje se sa „*zoom off*“) i jedne Nemice iz Rige. U polunesvestici, video je kako mu se približavaju majčine oči. Bila je nedelja, usred zime. Bilo mu je jedanaest godina. Dok je radio zadatke za časove koje će imati u ponedeljak, telom mu je iznenada prostrujala čudna hladnoća. Majka mu je izmerila temperaturu, zaprepašćeno pogledala u svoje dete, i istog trenutka pozvala najboljeg prijatelja svog muža, pedijatra Beločkina. Bio je to omalen čovek, bubastih obrva, kratko podšišan i s bradicom. Raširivši skute kaputa, seo je na ivicu Timofejevog kreveta. Održana je trka između doktorovog debelog zlatnog sata i Timofejevog pulsa (koji je lako odneo pobeđu). Potom su Timofeju razgolitali torzo, uz koji je lekar prislonio ledenu nagotu svog uha i šmirglasti obraz. Kao ravni taban kakvog monopoda, uho je protumaralo duž čitavih Timofejevih leđa i grudi, i to tako što se usput lepilo za ovu ili onu tačku, a onda nastavljalno da tabana ka sledećoj. Odmah po doktorovom odlasku Timofejeva majka i jedna krepka seljančica s pribadačama među zubima umotale su jadrnog malog pacijenta u povoj sličan ludačkoj košulji. Sastojao se od sloja natopljenog lanenog platna, a zatim i debljeg sloja vate, pa još jednog od čvrstog flanela, s demonski lepljivom mušemom – u nijansi urina i groznice – umetnutom između vlažnog platna koje mu je prijanjalo uz kožu i nesnosne škrife pamuka oko koga je bio obmotan spoljašnji sloj flanela. Kao jedna učaurena larva, Timoša (Tim) je ležao pod masom dodatne ćebadi; nije mu nimalo koristila u borbi protiv razgranate jeze koja mu je puzala uz rebra sa obe strane smrznute kičme. Nije mogao da zatvori oči, zato što su ga obrve snažno bockale. Video je samo okrugli bol s bočnim probodima svetlosti; poznati oblici pretvarali su se u rodna mesta opakih iluzija. Pored njegovog kreveta stajao

je četvorodelni paravan od uglačanog drveta, s pirografskim šarama koje su predstavljale nekakvu stazu za jahanje posutu opalim lišćem, ljubičasto jezerce, pogrbljenog starca na klupi, i vevericu koja je u prednjim šapama držala neki crvenkast predmet. Timoša, kao sistematično dete, često se pitao šta bi mogao biti taj predmet (orah? šišarka?), a sada se, pošto nije imao šta drugo da radi, sav posvetio rešavanju te nezanimljive zagonetke, ali je groznica koja mu je brujala u glavi sve njegove napore utopila u bol i paniku. Još je mučnija bila njegova borba s tapetama. Oduvek je primećivao da se u vertikalnoj ravni kombinacija sačinjena od tri različita skupa purpurnih cvetova i sedam različitih listova hrasta ponavljala mnogo puta s utešnom pravilnošću; sada mu je, međutim, zasmetala neoboriva činjenica da ne može da pronade sistem uklapanja i rasporeda koji je upravljao horizontalnim ponavljanjem šare; dokaz da takvo ponavljanje postoji ogledao se u tome što je tu i tamo, duž čitavog zida od kreveta do ormara i od štednjaka do vrata, mogao da uoči ponovno javljanje ovog ili onog elementa u nizu, ali kada bi krenuo udesno ili ulevo u odnosu na bilo koji odabrani skup od tri cvetna aranžmana i sedam listova, odmah bi se izgubio u besmislenom spletu rododendrona i hrastovog lišća. Bilo je razumno pretpostaviti da je zli crtač – zlostavljač umova, prijatelj groznice – sakrio ključ rasporeda tako čudovišno brižljivo, te da je taj ključ dragocen kao sam život i da će on Timofeju Pninu, kad ga pronade, omogućiti da povрати svoje svakidašnje zdravlje, svoj svakidašnji svet; i ta ga je lucidna – avaj, previše lucidna – misao, primoravala da istraje u borbi.

Osećaj da je zakasnio na neki sastanak, zakazan odvratio precizno kao vreme za školu, večeru ili za spavanje, teškoćama potrage koja je prelazila u delirijum dodao je i neprijatnost u vidu nespretne užurbanosti. Izgledalo je kao da se listovi i cvetovi, i dalje podjednako zapetljani, u talasastoj masi odvajaju

od bledoplave pozadine koja je opet prestajala da bude onako papirnato ravna i počinjala da se rasprostire u dubinu sve dok posmatraču gotovo ne bi prepuklo srce od tog širenja. I dalje je kroz samostalne vence mogao da razazna pojedine delove dečje sobe koji su uspevali da opstanu u životu bolje od ostalih, poput lakiranog paravana, svetlucanja čaše za vodu, mesinganih kugli na ramu svog kreveta, ali se sve to s hrastovim lišćem i raskošnim pupoljcima mešalo još manje no što bi se odraz kakvog predmeta iz sobe u prozorskom oknu mešao s predelom koji bi se video kroz to isto staklo. I premda je svedok i žrtva tih priviđenja ležao ušuškan u postelji, istovremeno je, u skladu s dvostrukom prirodom svog okruženja, sedeo na klupi u zeleno-purpurnom parku. Tokom jednog neuhvatljivog trenutka, imao je osećaj da konačno drži u rukama ključ za kojim je tragao; ali je šušketavi vetar koji je, kao odnekud izdaleka, nežno ali i sve jače mreškao rododendrone – sada slepe i bez pupoljaka – uneo pometnju u ma kakav promišljeni raspored koji je Pninovo okruženje moglo imati pre toga. Bio je živ i to je bilo dovoljno. Naslon klupe na kojoj je sedeo zavaljen delovao je isto onoliko stvarno koliko i njegova odeća, ili njegov novčanik, ili godina velikog moskovskog požara – hiljadu devetsto dvanaesta.

Siva veverica koja je na svojim mekanim bokovima sedela pred njim na tlu, grickala je košticu breskve. Vetar je zastao, a onda ponovo pokrenuo lišće.

Još je bio malo zastrašen i uzdrman napadom, ali je pretpostavljao da bi, da je to bio pravi srčani udar, verovatno bio znatno više uznemiren i zabrinut, pa je to zaokruženo rasuđivanje potpuno razvejalo njegov strah. Bilo je četiri i dvadeset. Izduvao je nos i odvukao se do stanice.

U međuvremenu se onaj prvi službenik vratio. „Evo vaše torbe”, rekao je veselo. „Žao mi je što ste propustili autobus za Kremonu.”

„Nadam se da je makar” – a kakvom je samo dostojanstvenom ironijom naš nesrećni prijatelj pokušao da prožme to „makar” – „s vašom suprugom sve dobro?”

„Biće u redu. Moraće da sačeka do sutra, kako mi se čini.”

„A sada”, reče Pnin, „gde nalazi se javni telefon?”

Čovek pokaza olovkom, onoliko daleko koliko je mogao bez izlaženja iz svoje jazbine, napolje i u stranu. S torbom u ruci, Pnin krenu, ali ga čovek ponovo pozva natrag. Olovka je sada bila uperena prema ulici.

„E, vidite li ona dva momka koja tovaru robu u kamion? Oni baš sad kreću u Kremonu. Samo im recite da vas je poslao Bob Horn. Povešće vas.”

Neki ljudi – a i ja spadam u takve – ne podnose srećne završetke. Osetimo se prevarenima. Nesreća je pravilo. Sudbina mora da radi svoje. Lavina koja odjednom stane nekoliko metara iznad šćućurenog sela ponaša se ne samo neprirodno već i nemoralno. Da sam počeo da čitam o ovom blagom starom čoveku, umesto da pišem o njemu, bilo bi mi draže da je otkrio, po dolasku u Kremonu, da je njegovo predavanje zakazano ne za taj nego za sledeći petak. A zapravo, on ne samo da je stigao bezbedno, već i na vreme za večeru – voćni koktel, za početak, žele od mente s bezimenim jelom od mesa, sirup od čokolade sa sladoledom od vanile. Ubrzo nakon toga, kad se nakrkao slatkiša, odeven u svoje crno odelo, i s tri papira kojima je žonglirao i koje je sve potrpao u sako da bi bio siguran da je među njima i onaj koji mu je potreban (te je tako matematičkom nužnošću osujetio mogućnost nezgode), seo je na stolicu blizu govornice, dok je za govornicom Džudit Klajd, plavuša neodredivih godina odevena u veštačku svilu, širokih, ravnih obraza obojenih u prelepu boju ružičastih bombona i s dva svetla oka koja su se iza naočara bez okvira kupala u plavetnom ludilu, najavljujivala govornika:

„Večeras”, rekla je, „naš predavač je – uzgred, ovo je naš treći sastanak petkom uveče; prošlog puta, kao što se svi sećate, svi smo uživali slušajući profesora Mura i njegovu priču o poljoprivredi u Kini. Večeras je s nama, s ponosom vam to

saopštavam, čovek rođen u Rusiji, a državljanin ove zemlje, profesor – e, sad će biti malo teže, bojim se – profesor Panin. Nadam se da sam izgovorila kako treba. Njega, naravno, gotovo da nije potrebno predstavljati, i svi smo srećni što je tu s nama. Pred nama je dugo veče, dugo i plodonosno veče, i uverena sam da biste svi voleli da na kraju ostane vremena da mu postavite pitanja. Uzgred, saznala sam da je njegov otac bio porodični lekar Dostojevskih, i da je poprilično putovao s obe strane gvozdene zavese. Zato neću više da vam oduzimam dragoceno vreme, pa ću samo da dodam još nekoliko reči o predavanju koje je na programu sledećeg petka. Sigurna sam da ćete se svi obradovati kad čujete da nas očekuje predivno iznenađenje. Naš sledeći predavač je istaknuta pesnikinja i prozna spisateljica, gospođica Linda Lejsfild. Svi znamo da ona piše poeziju, prozu, a pomalo i kratke priče. Gospođica Lejsfild rođena je u Njujorku. Njeni preci s obe strane borili su se na obe strane u Revolucionarnom ratu. Svoju prvu pesmu napisala je pre no što je diplomirala. Mnoge njene pesme – najmanje tri – objavljene su u zbirci *Odgovor: Sto ljubavnih pesama američkih žena*. Godine 1932. dobila je novčanu nagradu koju je dodelilo...”

Pnin je, međutim, nije slušao. Njegova je pažnja još bila opčinjena slabašnim talasanjem koje je poticalo od malopredašnjeg napada. Potrajalo je svega nekoliko otkucanja srca, uz još poneku sistolu tu i tamo – završni, bezopasni odjeci – i okončalo se u trezvenoj stvarnosti kad ga je njegova uvažena domaćica pozvala za govornicu; ali dok je trajala, kako je samo jasna bila ta vizija! Posred srednjeg reda sedišta ugledao je jednu od svojih pribaltičkih tetaka, s biserima i čipkom i plavom perikom koju je nosila na svim predstavama velikog šmirantskog glumca Hodotova, koga je izdaleka obožavala pre no što je otplovila u ludilo. Pored nje, sa stidljivim osmehom, nagnute glave s glatko začušljanom tamnom kosom, i

blagim smeđookim pogledom koji je ispod baršunastih obrva sijao pravo u Pnina, sedela je njegova mrtva draga i hladila se programom predavanja. Ubijeni, zaboravljeni, neosvećeni, neiskvareni, besmrtni, mnogi njegovi prijatelji behu raštrkani po polumračnoj sali među osobama bližim u vremenu, poput gospođice Klajd, koja je smerno sela natrag u prvi red. Vanja Bednjaškin, koga su crveni ubili 1919. godine u Odesi zato što mu je otac bio liberal, veselo je iz dna dvorane mahao svom bivšem školskom drugu. A potpuno neupadljivi doktor Pavel Pnin i njegova zabrinuta supruga, oboje malo zamagljeni ali, sve u svemu, prekrasno obnovljeni iz mutne rasplinutosti, gledali su u sina s istom satirućom strašću i ponosom s kojim su ga gledali i one noći 1912. godine kada je, na školskoj priredbi u čast godišnjice Napoleonovog poraza, recitovao (dečacić s naočarima, potpuno sam na pozornici) Puškinovu pesmu.

Kratka vizija iščeze. Stara gospođica Hering, profesor istorije u penziji, autorka knjige *Rusija se budi* (1922), naginjala se preko jedne ili dveju slušateljki da bi gospođici Klajd čestitala na govoru, dok je iza te dame još jedna treptava stara persona gurala u njeno vidno polje par sparušenih ruku koje su bešumno pljeskale.